

HT 469/a (20. 584)

DR. HORVÁTH TIBOR
hagyatékából

VEZETŐ
A KELETÁZSIAI MŰVÉSZETI MÚZEUM
INDIA-KIÁLLÍTÁSÁHOZ

India művelődése és művészete ötezer évre tekint vissza. Ezt a hosszú időt művészettörténeli korszakokra osztjuk. A kiállítás — a lehetőség határain belül — igyekezett az anyagot időrendben csoportosítva bemutatni. Tanulságos és hasznos tehát, ha a kiállítást ebben a sorrendben nézzük végig.

Jóllehet Múzeumunk anyaga figyelemreméltó és gazdag, mégsem képvisel minden korszakot megfelelő arányban. Egyes korok és területek tekintetében még hiányok mutatkoznak. Hogy ezeket a hézagokat áthidaljuk és hogy a történelmi fejlődést összefüggően bemutathassuk, ismertető táblák és fényképek segítségével biztosítottuk a folyamatosságot. A fényképek főleg olyan műalkotásokat mutatnak be, amelyek rendkívül jellemzőek India művészetére és — mint pl. az építészeti művek, nagyméretű szobrok, stb. — másképpen nem is volnának bemutathatók.

A kiállítás előtere India múltját és a kizsákmányoló elnyomatás elleni küzdelmének egyes mozzanatait ismerteti nagy vonásokban. A felírtos táblák és fényképek itt maguk beszélnek.

Az előtérből balkézre nyílik az I. terem bejárata.

I. terem. — Őkor.

Az őskör és új-kör nyomai — pattintott, majd csiszolt kőeszközök, ú. n. megalith kőépítmények — Indiában is megtalálhatók, különösen Délen. Itt a kőkorszakot közvetlenül a vas használata váltotta fel, míg Északon a kőkorszakra a rézkor következett, de mindjárt utána megjelent a vas. Bár a bronzot ismerték, Indiában nem volt külön bronzkor, s a vas előbb vált ismeretessé, mint Európában.

A legrégebb műveltség, amelyet Indiából ismerünk, az *Indus-ölgyl kultúra* volt, az i. e. III. és II. évezred közt. Ezt az 1920-as években fedezték fel az Indus folyam vízgyűjtő területén, Pandzsábben és Szindhben. A csiszolt kőkorszak és a rézkor eszközei párhuzamosan fordulnak elő. Fejlett városépítés volt, téglából, szabályosan vezetett utcákkal, vízellátással, fürdőekkel, csatornázással (Harappa és Mohendzsodáró romvárosai). A leletek — festett és mázas cserépedények, szobrok kőből és

cserépből, pecsételők elefántcsontból, kőből vagy cserépből, eszközök, fegyverek, stb. — tanúsága szerint az Indusvölgy kultúrája vagy Mezopotámiából származott, vagy szoros kapcsolatban állt vele, s ezért Indusumér kultúrának is szokták nevezni. A pecsételőkön írásjelek vannak, de megfejtésük ezideig még nem sikerült, s amíg e kultúra nyelvét nem lehet megállapítani, addig az eredete és hovátartozása is bizonytalan marad. Elemei mindenesetre gyökeret vertek Indiában és újabb hatásokkal keveredve mainapig is élnek.

Az I. sz. tábla és fényképei ismertetik ezt a kort. A terem közepén álló üvegtárló alsó részében láthatjuk az Indus-völgyben talált kő- és részeszközöket, cseréptöredékeket és ú. n. kova-nukleuszokat, vagyis nyersen előkészített kődarabokat, amelyekről azután pengéket, nyílhegyeket stb. pattintottak le. A felső polcon baloldalt az indusvölgyi pecsételőkrol készült eredeti lenyomatokat látjuk, fejlett plasztikájú állatábrázolásokkal és írásjelekkel. A felső polcon bemutatott kis cserép, agyag és kő plasztikák, noha későbbi rétegekből kerültek felszínre, igen jellemzőek, mert az indusvölgyi művészet formáiból alakultak ki. Gyakori köztük a »Termékenység istennőjének«, a Természet-Ősanyának ábrázolása, mely a matriarchátus (anyajogi) társadalmi formájának bizonyítéka. Ez a népies kisplasztika Északnyugat-Indiában sokáig tovább élt és az i. e. IV. századig megőrizte az ősi típusokat. Mivel közelebbi kormeghatározás nem lehetséges, ezt a művészetet *pre-Maurja* (Maurja-kor előtti korszak) elnevezéssel szokták jelölni.

Az Irán felől bevándorló nomád indo-árják az i. e. II. évezred közepétől elárasztották Északnyugat-Indiát, majd végetvetettek az indusvölgyi civilizációnak. De úgy ettől, mint későbbi előnyomulásuk folyamán India más őslakóitól — elsősorban a dravidáktól — nagyon sok kultúrhatást vettek át, s ezeket egybeolvasztották saját régi kultúrájukkal, mely a társadalmi fejlődésnek a patriarchátuson (apajogon) alapuló törzsszervezeti fokán állt. Az indo-árják fokozatosan meghódították India nagyrészét és vezetésükkel államok alakultak ki. Papjaik — a bráhma-nok — az indo-árja, vádai vallásnak és az ősi indiai népek világképének elemeiből kialakították a *bráhma-nizmus*-nak, később *h. nduizmus*-nak nevezett vallást és megszervezték a jellegzetes indiai osztályrendszert. Ezt a dravidák is átvették, s a bráhma-nizmus vallási és társadalmi rendszere általános indiai életformává fejlődött még az i. e. I. évezred közepe előtt.

A bráhma-nok kiváltságos helyzete ellenhatásokat váltott ki s az i. e. VI. századtól kezdve erős mozgalmak indultak meg. Ezek között a *buddhizmus* és a *dzsainizmus* voltak a legjelentékenyebbek. Mindkét tan tagadta a bráhma-nok előjogait és nem ismerte el a kasztrendszer merev korlátozásait. Mint minden indiai eredetű vallásforma, a bráhma-nista

hinduk, a buddhisták és a dzsainák egyaránt hisznek az ismétlődő újraszületésekben (reinkarnáció) és az ú. n. karma-tanban, amely szerint az emberek cselekedeteinek jó vagy rossz következményei határozzák meg az újabb születés magasabb vagy alacsonyabb fokozatát. Míg a bráhma-nizmus istenekben hitt, addig a buddhizmus és a dzsainizmus, legalább eredeti formájukban, tagadta azokat. A buddhizmus rohamosan terjedt, de a nép széles rétegeiben mélyen gyökerező bráhma-nizmus is tovább fennállott.

I. e. 520-ban a perzsák elfoglalták Északnyugat-Indiát, majd 327-ben Nagy Sándor makedon-görög hódító, miután Perzsiát alávetette, Indiába is benyomult. A perzsa s utána a görög kultúrhatások többek közt azt eredményezték, hogy az indusok, akik odáig fából építkeztek és épületeiket fa- vagy csontfaragványokkal, festéssel díszítették, áttértek a kőmeg-munkálásra. Ezért e kornál régibb műemlékeket nem találunk Indiában. I. e. a IV. században létrejött a Maurja-birodalom, mely Asóka ural-kodása alatt egész Indiára kiterjedt. Asóka a buddhizmus nagy párt-fogója volt és ebből az időből — a Maurja-korból már műemlékek — kőoszlopok, szobrok, sziklafeliratok — maradtak fenn. Az i. e. II. és I. században — a Sunga-korszakban — nagy buddhista emlékművek, *sztúpák* (ereklyetartó építmények) is létesültek, a legnevezetesebbek Bhárhutban és Száncsiban. Ezt az időszakot a II. sz. tábla ismerteti. E korból a Múzeumnak csupán egy darabja van, egy vörös kőből való sztúpa-dombormű töredék (Sunga-kor, i. e. I. század), mely a középső üvegszekrény felső polcának jobboldalán látható.

Nagy Sándor hódításainak nyomában egész Nyugat-Ázsia átvette a görögös műveltséget és a baktriai görög fejedelmek Északnyugat-Indiát is elfoglalták. Átvették ugyan az indiai hatásokat, pl. buddhistákká lettek, de görögös művészetet honosítottak meg, elsősorban Gandhárában (a mai afghán-indiai határvidéken). A *gandhári művészetben* a helle-nisztikus stílus indiai, buddhista szellemmel párosult. Tetőfokát az i. u. első századokban érte el, főleg a középázsiai szkitha eredetű, de már görögös műveltségű *kusán* hódítók uralma alatt (Kusán korszak). A gandhári művészet ábrázolta először a Buddha személyét, akit odáig csak jelképekkel fejeztek ki.

Az I. terem egyik falán végig (a bejáratától balra) a gandhári művé-szet emlékei láthatók. (L. a III. sz. táblát.) A buddhizmus legendái-nak és a Buddha életének mozzanatait jelenítik meg ezek a töredékek, amelyek egykori sztúpákról származnak. A görögös jelleg a legtöbb darabon nagyon feltűnő, s a késői műveken már azt a hellenisztikus stílust is felismerhetjük, amely a Római császárság ázsiai területein általánossá vált. A gandhári művészet hatásai a buddhizmus terjedésé-vel együtt Közép-Ázsiába, sőt Kínába is eljutottak, ahol a buddhizmus már az i. u. I. században gyökeret vert. — A gandhári művészet az

i. u. V—VI. századig fennmaradt Északnyugat-Indiában, s utolsó korszakában erősen naturalisztikus irányba fejlődött. Ezt különösen a stukkóból (mészhabarcsból) készült plasztikák mutatják, melyekből sok jellemző darab az I. terem szemközti falán, az ablak melletti tárlóban látható (L. a III/a. sz. táblát).

A perzsa és görög hatások Gandhárán kívül csak közvetve érvényesültek és pl. Mathurában vagy Közép-Indiában a most már mindenütt kőből alkotott műveken az eredeti indiai művészet jellege lépett előtérbe. *Mathura* évszázadokon át központja volt a kőfaragásnak, s itt egyaránt készültek buddhista, dzsaina és bráhmanista-hindu szobrok vagy domborművek. A Kusán uralkodók alatt Mathura is átvett némi görögös hatást, de művészete sohasem vált annyira idegenszerűvé, mint a gandhárái. A mathurái, főleg Kusán-korbeli művészet több jellemző darabját a IV. sz. táblával jelölt polc-tárlón találjuk, míg e kor kisebb plasztikáit — kő és cserép darabok — a következő üvegszekrény felső polcán láthatjuk. Megfigyelhetjük, mennyit fejlődött az indiai kőfaragás a Maurja—Sungakor óta. A mintázás biztosabb, a kifejezés erőteljesebb, s egyre jobban előtérbe lép az indiai művészet egyik fő jellemző vonása, a stilizálás, az egyszerűsítés törekvése.

Az eredeti indiai művészet, amely vagy nem részesült görögös hatásban vagy ezt teljesen áthasoíntotta magába, a *Gupta*-korszakban (i. u. IV—VI. század) érte el fénykorát. A Kusán-kor merevebb plasztikáját mozgalmassá, eleven kifejezés, lágyabb formák váltották fel. Ebben a korban, bár a buddhizmus még teljes erejében volt, a bráhmanista-hindu kultúra újra hatalmasan fellendült és mintegy klasszikus korát érte el. A Gupta-korból való darabokat a legutóbb említett üvegszekrényben, a Kusán-kor emlékei után következő láthatjuk. Különösen a legalsó polcon álló hindu istenség-ábrázolások jellemzőek. Ekkor már teljes mértékben kialakult az indiai *ikonográfia*, mely jelképek, határozott értelmezésű test- és kéztartások, ismertető jelek stb. rendszerében áll, s amelynek ismerete lehetővé teszi az ábrázolt istenségek vagy más lények meghatározását.

II. terem. India klasszikus- és középkora.

A már említett Gupta-korszak India klasszikus korát vezette be. A buddhizmus tetőfokán állt és már Indián kívül is messze földre eljutott. Ugyanekkor a bráhmanista-hindu kultúra is művészet szintén hatalmas fejlődésen ment át. A dzsainizmus is elterjedt, de hatásában elmaradt a buddhizmus és a hinduizmus mögött. Tudós kínai utazók (Fa-Hszien az V. században, Jüan-Csvang és I-Tszing a VII. században) részletesen leírták e kor Indiáját. A buddhizmus *Adzsantában* (Dekkhan) hozta létre remekműveit, barlangtemplomokat, fejlett plasztikával és fal-

festményekkel, az i. e. I. század és az i. u. VII. század közt; a legnagyobbak a Gupta-korból valók. Ezekből csak képeken mutathatunk be néhány jellemző részletet az V. sz. táblán.

Az *indiai középkort* a VII. századtól számítjuk. Az időközben erősen átalakult és a bráhmánizmustól sok elemet átvett buddhizmus hanyatlóra fordult, majd a VIII—IX. században egészen háttérbe szorult Indiában. E kor legjelentékenyebb alkotásai a hindu ellenreformáció és a hinduista művészet nagy fellendülését tanúsítják: ilyenek pl. az *elurai és elephantai sziklatemplomok*, nagyarányú művek, amelyeket a hegy nyers kőanyagából faragtak ki hihetetlen türelemmel (VIII—X. század), vagy a *mámallapurami* alkotások (IX—XI. század). Az indus kőfaragók ezeket az óriási monolith (egyetlen kőtömegből való) alkotásokat a legkezdetlegesebb eszközökkel, egy kis vésővel és kalapáccsal hozták létre. Kasztban tömörültek, mintegy céhet formáltak, s valóban kollektív módon dolgoztak, mert a nagyszerű szobrok és domborművek nem fűződnek egyes nevekhez, személyekhez, hanem a közös szellem névtelen alkotásai. A munkáltatók gazdag fejedelmek és alapítványokat tévő magánosok, kereskedők, stb. voltak. Az említett alkotások képeit az V. sz. tábla alsó részén mutatjuk be.

A II. terem középső üvegtárlójában a középkor sok kisebb művét, töredékét láthatjuk, amelyek stílusa egyezik a fényképeken bemutatott nagyszabású alkotásokéval. A középkorban Indiaszerte elterjedt a kőből épített, konstruált templomok létesítése is, amely már a Gupta-korban megindult. Az épületek felületén szinte minden tenyérnyi helyet plasztikai művekkel borítottak. A templomok voltaképpen a »Hegynek«, a Himálaja szentnek tekintett csúcsainak építészeti utánképzései voltak, mert a hinduk hite szerint ott lakoznak a legnagyobb istenek. A hinduizmus ekkor már a monotheizmust (egyisten-hitet) szervesen egybekapcsolta a politeizmussal (sokisten-hittel), mert az ú. n. Háromságot (*Trimurti*: »három arc«), vagyis Brahmát, a teremtőt, Visnut, a fenntartót és Sívát, a pusztítva újjáalakítót csupán az egyetemes Isten (Isvara) megjelenési formáinak tekintették. A többi istenség csak a legfőbbekhez csatlakozott és nem volt olyan jelentőségük, mint amazoknak. A Természet egészét, az anyagi világ teljességét női alakban személyesítették meg és a legfőbb istenek feleségeinek képében ábrázolták. A hinduizmus rendszerében a bölcséletnek is igen nagy szerep jutott és a filozofálásra erősen hajló indus gondolkodás még materialista-atheista bölcséletet is kifejlesztett.

A II. terem baloldali falán, az ablak melletti állványon hindu istenségeket ábrázoló plasztikai művek láthatók. Ez a stílus főleg Közép-Indiában alakult ki és népszerűvé vált. Puri műhelyei nagy területet láttak el ilyen szobrokkal. (L. a VI. sz. táblát és a képeket is.)

A következő üveges szekrényben középkori réz- és bronztárgyakat látunk. Van köztük ugyan néhány újabb darab is, a XVIII—XIX. századból, de ezek pontos másai a régi, hagyományos formáknak és technikának, tehát híven tükrözik a középkorban általánossá vált stílusokat. Istenségszobrok, áldozati eszközök, edények vannak köztük. A réz mai napig a hinduk legkedveltebb anyaga, vallásos-rituális szempontból »tisztának« tartják. Gyakran alkalmaznak tárgyaikon ezüst rárakott díszítéseket is. Nagyon sok ilyen tárgy manapság is pontosan az ősi minták szerint készül Indiában. A fémek megmunkálása és az ércöntés igen magas fokra fejlődött, aminek világszerte egyedülálló példája a híres delhii »Vasoszlop«; az V. században készült és nem fogja a rozsdá. A »cire perdue« eljárással készült, bronzból öntött szobrok mesteri technikáról tanúskodnak. Képen mutatjuk be ezek közül az egyik leghíresebbet, a délindiai »Táncoló Siva« képmását.

Említettük már, hogy a középkorban az építészet nagy fejlődésnek indult. Két fő stílus alakult ki: a kerek, gömbölyded formákból összeállított északi *sikhara*-, és a szögletes, gula-alakú körvonalakat mutató, déli *vimána*-torony. A falfelületeket mindkét stílus építményein a szobrok és domborművek burjánzó sokasága lepi el. A VI. táblán láthattuk az előbb említett stílus legnevezetesebb alkotásait, míg a délindiai templomok legjellemzőbb példáit a VIII. sz. tábla mutatja. A réz- és bronztárgyak tárlója után következő nyílt állványon a templomokon alkalmazott plasztika néhány példányát láthatjuk. Ezek a középkorból és az újkor elejéről valók. Egy ú. n. Szati-kőtábla egy hindu asszony önfeláldozásának emlékműve; ugyanis szokássá lett, hogy az özvegyek eléggések magukat halott uruk máglyáján. Ez a kegyetlen szokás csak a XIX. század elején szűnt meg. A tárló közepén, felül, egy délindiai Visnu-fejet látunk, fekete kőből, alatta pedig Siva főisten hatásálatját, Nandi bikát ábrázolja egy fehér márványból készült újabbkori szobor. Jobboldalt egy festett fehér márvány dombormű a dzasaina vallás utolsóelőtti Tirthankaráját (prófétáját), Pársvanáthot ábrázolja, akinek ikonográfiai jellegzetessége a feje fölé emelkedő kobra-kígyó. A dzsainák a X—XII. században páratlan remekműveket alkottak, pl. a híres Dilvara-templomok márványfaragványait az Ábu-hegyen, amelyek csipkefinomságú díszítéséről a VII. sz. tábla képei adhatnak fogalmat. Egy nagyalakú dzsaina szobormű, Dzsainának, az utolsó Tirthankarának képmása eredetiben látható a Múzeum kertjében, az épület mögötti részben.

A VIII. sz. tábla mellett áll egy festett márványszobor, nőt ábrázoló mellékalak, amelyeneket gyakran lehet látni a délindiai hindu templomokban. Istenségszobrok mellé állítják és a hívők a szobor karjaira akasztják a felajánlott virágfüzéreket.

A II. terem másik hosszanti falán az északindiai *Pála*-korszak (IX—XII. század) fekete pala-plasztikái láthatók. Középen egy remekbe

faragott istenség-fej (szobortöredék), a Múzeum egyik legszebb darabja, mellette kétoldalt kisebb szobor- vagy domborműtöredékek mutatják e kor stílusát. Jobboldalt egy nagyobb dombormű Szúrja napistent ábrázolja. Az Indiából kiszoruló buddhizmus is a Pála-birodalomban, Északkelet-Indiában maradt fenn legtovább, itt a muzulmán hódítás vetette végét a XIII. század elején. Az állvány baloldalán buddhista domborművön a »tanító Buddha« alakját láthatjuk. A művészi stílus Indiában az egymásra következő korok jellegzetessége volt, s nem változott azzal, hogy hindu, buddhista vagy dzsaina tárgyakat dolgozott fel. Tehát nem az egyik vagy a másik vallás művészetéről van szó, hanem *India* művészetéről, amely India népének gondolatvilágából fakadt és az indiai természetből merítette formáinak mintaképeit.

III. terem. — India új és legújabb kora.

Északindia a XIII. század elejétől muzulmán hódítók uralma alá került, bár a hinduk, főleg a hun-eredetű rádzsput törzsek, elszántan harcoltak ellenük és helyenként megőrizték önállóságukat. A hindu és a dzsaina művészetnek is a rádzsputok voltak pártfogói és fenntartói ebben az időben, különösen Rádzsputána és Gudzsarát területén. Innen valók a fadaragványok, amelyek a III. terembe nyíló ajtónyílás belső oldalain láthatók. Kettő közülük a régi indo-árja mitológiából származó Indra istenkirályt ábrázolja elefántháton, más mitológikus lényekkel körülvéve, s látunk itt egy dzsaina gyámdísz, más nőalakot ábrázol és jellemző a fadaragásokkal díszített régi rádzsputánai és gudzsarati építkezésre.

A muzulmán hódítás, különösen a Mogul-császárok uralma (XVI—XVIII. század), nagy változásokat idézett elő. Dél-Indiára csak később és részben terjedt ki az iszlám hódítása, s itt a hindu művészet zavar-
talanabban élhetett tovább. Északon azonban új stílusok alakultak ki. A muzulmán uralkodók mecseteket, síremlékeket, várakat, palotákat emel-
tettek, de ezeken indus építőmesterek és kőfaragók dolgoztak, akik a régi indiai hagyományos formák és jelképek (pl. a lótusz, stb.) alkalmazá-
sával a muzulmán építőstílust jellegzetesen indiaivá alakították. A hinduság az iszlám hatásával szemben még jobban elzárkózott kaszt-
rendszerének védőfalai mögé s az erőszakos muzulmán térítés aránylag
igen kevés eredményt ért el Indiában. A muzulmánok többnyire az egy-
kori hódítók és bevándoroltak — afghánok, turkisztáni törökök, perzsák,
arabok — leszármazottjai és mainapig sem tudtak egységes néppé össze-
forni India ősbib lakóival, a nagy többséget jelentő hindukkal. De a
muzulmán uralom mégis rányomta bélyegét India művészetére, elsősor-
ban Északon. A mogul uralkodók alatt a műipar és a textilipar is
nagyon fellendült, bár sok idegen, főleg perzsa hatás vegyült el az

indiai díszítőelemekkel. A III. terem baloldalán az ajtó melletti szekrényben indiai fegyvereket láthatunk: perzsa jellegű mogul sisakot és páncélt, mogul és hindu (rádzspat, marátha), valamint szikh kardokat, töröket. Az Indiában nagyon régi és fejlett vastermelés eredménye volt, hogy a korai középkor óta a híres damaszkszi pengéket indiai acélból készítették.

A következő szekrényben főleg mogul-korbeli tárgyak sorakoznak. Néhány újabb darab e kor stílusának pontos utánezata. Érdekesek a »pietria dura« nevezetű eljárással készült színes kőberakásos dísz tárgyak. Ezt az eljárást olasz műiparosok vezették be Indiában, akik a mogul császárok hívására mentek keletre. Többek közt a világhírű Tádzs Mahál síremlék (XVII. század) fehér márvány felületét is ilyen ékítmények díszítik.

A festészet, amely már a klasszikus- és középkorban remekműveket hozott létre, a mogul időkben újra fellendült. Főleg a könyvillusztrálásra szolgáló miniatura-festészet állt előtérben és erős perzsa hatás érvényesült benne. A III. terem baloldalán középpont a mogul festészeti iskolának több darabját látjuk, köztük mogul uralkodók arcképeit. A perzsa stílus azonban itt szintén elvegyült indiai elemekkel és a hindu hagyományok túlsúlyra jutottak a mogul iskola hatására keletkezett hindu festészet a (*a rádzspat* és a *pahári* iskolák) művein. Ilyeneket a terem jobboldalán, középpont láthatunk, s már az is megkülönbözteti őket a mogul alkotásoktól, hogy jobbára hindu vallásos vagy világi tárgyakat dolgoznak fel. Ugyanitt bemutatunk néhány népies festményt, amilyenek manapság is nagy számmal készülnek és hindu istenségeket ábrázolnak.

A textiliparban különösen a szőnyegszövés, a finom szöttesek, brokátk és a kötözött (*bandhana*) munkával, vagy kézinyomással (*chintz*) készült leplek, terítők váltak közkedveltekké. A minták, a hímzéseknél is, feltűnő perzsa hatást mutatnak, de indiai motívumokkal keveredve mégis jellegzetesen indiai stílust eredményeztek. A teremben látható darabok, ha némelyikük újabb időből, pl. a XIX. századból származik is, a muzulmán uralom idején kialakult stílusokat és eljárásokat példázzák. Az öltözködés is módosult, bár az ősi indiai viselet, a varratlan-szabottan leplek alkalmazása, különösen a női ruházatkodásban és a falusi népnel, mainapig fennmaradt. A baloldali szekrény az ablak mellett és a terem közepén álló üveges tárló a ruházatkodás főbb példáival szolgál. India különböző tájain a viselet is számtalan változatot mutat, s kiállításunk korlátozott keretei közt csak a legjellemzőbbeket mutathatjuk be. A nadrágviselet, s általában a szabott-varrott ruhadarabok használata a muzulmán hódítás hatásaira vezethető vissza, bár régi szobrok és donorborművek tanúsága szerint szórványosan már előbb előfordult, pl. a Kusán-korban, de akkor is idegen hatás eredményeképpen. Változatlanul

megőrizte azonban az ősi viselet emlékét a legelterjedtebb női viselet, a *szári*, mely egyetlen hosszúkás kelmesávból áll, s művészeies hatású redőkbe szedve csavarják a test köré. A középső tárlóban láthatunk ilyen öltözéket. A *pagri* (turbán) viselete általános Indiában. Számtalan kötésmódja van, s ezekről meg lehet ismerni, milyen felekezethez vagy társadalmi csoporthoz tartozik a viselője. Csak a legáltalánosabban használt formáját mutathattuk be.

A jobboldali, ablak mellett álló szekrényben az újkori hindu plasztika kisebb példáit és fém használati tárgyakat látunk. A legtöbb darab megőrizte a régi formákat, amelyekkel a II. teremben már találkoztunk. Az indus iparos türelmét és mesterségbeli fejlettségét példázza különösen a hajlékony, ide-oda mozgatható hal-alakú tartály, amelynek pikelyekből egyberótt testéből a belétöltött folyadék egyetlen cseppje sem szívárog ki. A plasztika a többévezredes istenalakokat és mitológikus lényeket ábrázolja és rámutat, milyen, mélyen gyökereznek a hagyományok a hinduságban.

A jobboldali középső szekrény tetején délindiai plasztikát látunk. Durgá istennőt, Siva feleségét ábrázolja, s jellemző példája a kisebb hindu szentélyek istenszobrainak. A szekrény felső polcán ékszereket és kisebb használati tárgyakat gyűjtöttünk össze. Az ékszerek mindig nagy szerepet játszottak Indiában: a nép széles rétegei ebben a formában igyekeztek megőrizni és felhalmozni a nemesfémeket, főleg az ezüstöt, mint vagyont, amelyet a viharos, háborús időkben legkönnyebben el lehetett rejtetni. Az így felhalmozódó »holt tőke« mainapig is nagy problémája az indiai közgazdaságnak. Az ékszerek legtöbbje ősi formákat őriz és ezek a távol ókorig nyomonzhatók vissza. Különösen áll ez a hegyvidéki ékszerekre, amelyek a felső polc jobboldalán láthatók. A szekrény alsó részében néhány kerámiát állítottunk ki, de teljesebb kerámiai gyűjteményt látunk majd a IV. teremben.

A jobboldali, következő, ajtó melletti szekrényben faragott vagy iestett, lakkozott fa- stb. tárgyak vannak kiállítva. A faragás egyike India legősibb iparainak. A faragók is igen egyszerű eszközökkel, s mondhatni, éhbérért dolgoznak, de a régi hagyományokat becsben tartják és igen finom munkát produkálnak. Kedvelt a csont- vagy féंबरakás is, a lakkfestés pedig szintén perzsa hatásra vert gyökeret. Híresek a szandalfából készült faragványok, mert ez évtizedekig megtartja eredeti, áthatóan kellemes illatát. Az elefántcsontfaragás szintén nagyon régi ipar, egyik fő központja Delhi, Észak-Indiában. Érdekes a lakkfestéses papiroskorongokból álló indiai kártyacsomag is.

A falakon nagyobb méretű hímezések, kézinyomással készült terítők és domborított vagy zománcmunkával díszített réztálak láthatók.

IV. terem: — India új és legújabb kora. India határterületei.

Az itt kiállított tárgyak részben az előző terem anyagához csatlakoznak, mint az új és legújabb kor termékei, részben pedig azoknak a területeknek a művészetét mutatják be, amelyek ugyan Indiához tartoznak, de határterületek és művészetükben is sok eltérő vonást tüntetnek fel.

A középső tárlóban további kerámiákat látunk. Indiában a kerámia nem fejlődhetett olyan magas fokra, mint pl. Kínában, vagy akár Perzsiában, mert a hindu rituális szabályok csak a mázatlan, egyszerű cserépedények használatát engedik meg. Ezért csak inkább a muzulmán hódítás óta készítenek egyes vidékeken mázas cserepeket, s a kiállított darabok ezeket példázzák. A kerámia főleg Szindhben és Gudzsaráthban terjedt el és a perzsa hatás erősen látszik rajta. A darabok közt van néhány új darab is, amelyek a bombay-i Iparművészeti Főiskolában készültek, de pontos másolatai a régi, XVII—XVIII. századi eredetieknek. Érdekesek a délindiai cserépedények, amelyeket beleégetett máz helyett kézfestéses ékítményekkel díszítenek.

A II. teremből nyíló ajtó kétoldalán álló szekrények Nepál művészeti termékeit tartalmazzák. Az Indiából kiszorult buddhizmus Nepálban élt tovább és ott mainapig otthonos, noha az uralkodó réteg — gurkhák — a hindusághoz tartozik. Nepál a múltban is szoros kapcsolatot tartott fenn Tibettel és ezen keresztül Kínával. Ezek a hatások észrevehetőek a művészetén. A többnyire buddhista istenségeket vagy Buddhákat ábrázoló részszobrok a középkori Észak-India stílusának módosult folytatását példázzák, s ez a stílus Nepálon át Tibetben is általánossá vált, sőt hatásai eljutottak Kínába, Mongóliába, stb. A buddhista ikonográfia a nepáli szobrokon már teljes gazdagságában megfigyelhető: minden mozdulat, test-, láb- és kéztartás, a kezek vagy fejek száma, a díszek, a kezekben tartott jelvények mind szimbólikusak és határozott értelmet fejeznek ki azoknak, akik ezzel a formanyelvvel ismerősek. Igen gazdagok a nepáli ékszerek, amelyeket a Himalajában gyakori türkiz alkalmazása különösen jellemez. Érdekes a nepáli könyv is: hosszúkás, lakkozott papírlapokra írták, s a lapokat zsinór fűzi egybe. A könyveket többé-kevésbé díszesen faragott falapok közt tartják. A könyveknek ez a formája ősi indiai eredetű.

A szemközti fal mentén sorakozó szekrények közül az első, az ablak mellett, Kásmir műiparát mutatja be. A híres kásmiri sálak finom szöttesein kívül fafaragást és a jellegzetesen kásmiri stílusú fa- vagy papírmasé dísz tárgyak lakkfestését láthatjuk itt. A papírmasé-készítés a muzulmán időkben Perzsiából származott be. A stílus is perzsa hatásra vall, de a századok folyamán jellegzetesen kásmirivá alakult át.

A középső szekrény kisebb textilmintákat és hímzéseket mutat be. Észak-Indiában nagyon elterjedt hímzésfajta az ú. n. »sisadár« (türkös)

munka, melybe apró tűkórदारabkákat dolgoznak be. Híres a benáreszi és a madurai brokát. Közkedvelt a csintz, a fa-dúcokrói kézinyomással készült tarkamintás anyag. A brit uralom, hogy piacot teremtsen az olcsó indiai nyersanyagot feldolgozó angol textilgyárak termékeinek, tervszerűen tönkretette az ősrégi indus szövőipart és ez csak a legutóbbi évtizedekben indult ismét fejlődésnek. Ebben az egyre jobban fellendülő idegenforgalomnak nagy szerepe volt, mert az indiai iparművészet termékei a megnövekedett kereslet kielégítésére tömegesen készültek, de az indus iparos kezén mégsem váltak tömegcikkékké; a kézműipar megőrizte a hagyományos eljárásokat és a régi nemes formákat.

A harmadik szekrény Szilan (Ceylon) művészetéből mutat be példákat. Szilan ősidők óta szoros kulturális kapcsolatban állt Indiával, s a buddhizmus itt, ellentétben Indiával, mai napig fennmaradt. Buddhista vallásos színjátékok álarcait, egy kis Buddha-szobrot, elefántcsontfaragványokat, ezüst és rézedényeket láthatunk itt, míg a régmúltak nagyszabású művészeti alkotásait néhány fénykép ismerteti.

A falakon néhány nagyobb indiai textiliát és réztálatat állítottunk ki.

*

A rendelkezésre álló tér határt szabott a kiállítható anyagnak, de igyekeztünk ezt úgy csoportosítani, hogy a kiállítás ne csak szórakoztasson vagy gyönyörködtessen, hanem egyúttal hathatósan szolgálja az ismeretterjesztés, tanítás és okulás fontos célját is, hogy a látogató megismerhesse Indiának ősi kultúrából fakadó művészetét. A felszabaduló, előtérbe törekvő Ázsia egyre nagyobb szerephez jut korunk történelmében, s India sok tekintetben az ázsiai kultúra bölcsőjének nevezhető.

Felelős kiadó: Pogány Ö. Gábor

4.5112798. Athenaeum (F. v. Soproni Béla)